

Donald J. Robertson

Gondolkozz úgy, mint egy görög bölcs

Szókratész filozófiája mint életút

Fordította: Bartók Imre

Hitel Kiadó, 2025. február

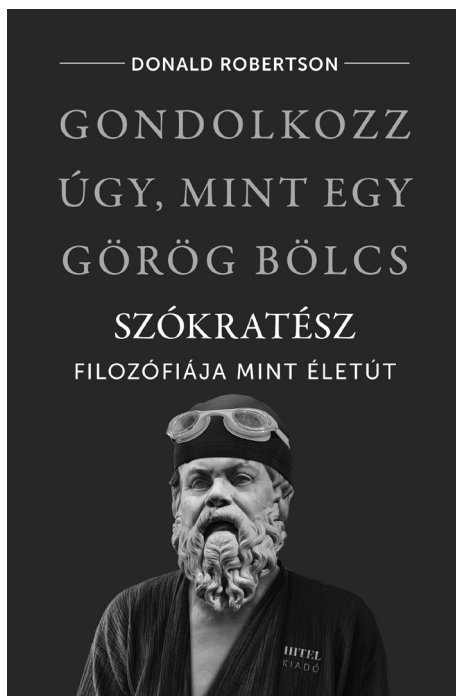
Rövid tartalom

Szókratészt tekintik a nyugati filozófia kiindulópontjának, akinek gondolatait két tanítványa, Plátón és Xenophón műveiből ismerhetjük meg. Fiatal korában elhatározta, hogy önmagára szoborként tekint, melyről a bölcsesség vésőjével fejtí le a hamis meggyőződések fölöslegét. Életét Athén ifjúságának tanításával töltötte, és az igazság szakadatlan keresése közben sokszor összetűzésbe keveredett kora „influenzereivel”, a szofistákkal. Tanait, mely számos ember életét változtatta meg, még a koholt vádak alapján rárótt halálos ítélet ellenére sem vonta vissza.

Donald J. Robertson kognitív pszichoterapeuta, miközben végigvezeti az olvasót Hellasz i. e. V. századi történelmében, Szókratész kérdésfeltevésre épülő módszerét sikeresen alkalmazza korunk életvezetési nehézségeire. Mindeközben felhívja a figyelmet az önsegítő irodalom szenvedélyes fogyasztásának következményeire: a trendi elméletektől egy ideig valóban „jobban érezzük magukat”, de hosszabb távon ezektől aligha „leszünk jobban”. Helyette – Szókratész nyomán haladva – inkább azt javasolja, ne külső mércéktől, véleményektől, hiedelmektől függjünk, hanem aknázzuk ki saját belső értékeinket, bölcsességünket, önuralmunkat.

Részlet a könyvből

Szókratészt továbbra is foglalkoztatták a természetfilozófia mélyebb kérdései, miközben az apja műhelyében dolgozott. Végigfuttatta ujjait a Három Gráciát ábrázoló pompás márványszobor simára csiszolt felszínén. Közel járt hozzá,

hogy befejezze a munkát, és késznek nevezhesse művét. Amikor megkérdezték élete céljáról, Anaxagorasz az ég felé fordult, és azt felelte: „Életem célja, hogy tanulmányozzam a Napot, a Holdat és az égbolt egészét.” A tudás iránti szenvedély átragadt a tanítványaira, majd hamarosan Athén többi fiataljára is. Anaxagoraszt neveztek filozófusnak, vagyis olyan embernek, aki „szereti a bölcsességet”, és neveztek egyszerűen „bölcs embernek” is. Kétségkívül számos tudományterületen szakértőnek számított, csak hogy bármilyen tudásra is tett szert filozofálgatása során, annak minden jel szerint nem sok hasznát vette a tárgyalásán. Megtört emberként az esküdtek előtt állva elöntötte a szégyen, és a könyörületükre bízta magát. De mégis mi értelme tudni, hogy a Nap nem egyéb, mint egy izzó kődarab, ha közben semmiféle tudással nem rendelkezünk, ami életünk egy ilyen kritikus pillanatában segíthetne rajtunk, és amellyel a birtokunkban olyan bátran nézhetnénk szembe az igazságtalansággal, amilyen bátran a katoná néz szembe az ellenséggel a harcmezőn? Mit ér mindez, ha végül száműzetésbe vonulunk, és életünk hátralévő részét félelemben töltjük? Amikor a halállal nézett farkasszemet, Anaxagorasz megingott. Szókratész azonban félelem nélkül, rendületlenül állta a halál pillantását.

Anaxagorasz meggyőzte róla követőit, hogy az élet célja a töprengés és a természet tanulmányozása, amely megszabadíthatja az embert a babonáktól. Szókratész azonban úgy vélte, hogy az élet célja csakis az ember vizsgálatában állhat. Az ión filozófus úgy vélte, hogy az ég tanulmányozásán és a természet titkainak kifürkészésén keresztül válhatunk bölccsé, de mi van akkor, ha tévedett? Hogyan is dönthetnénk erről a kérdéstről azelőtt, hogy tisztáznánk azt a másikat, jóval alapvetőbb kérdést: „Mi a tudás?” Ennek megválaszolásához azonban nem az eget, hanem a saját életünket kell vizsgálat tárgyává tennünk. A filozófia Szókratész szerint semmi külsőlegesen nem ígérhet az embernek. Amíg ugyanis a kő nem más, mint az anyag, amellyel a kőműves dolgozik, addig minden egyén számára a saját élete szolgáltatja azt a matériát, amelyen gyakorolhatja a helyes élet művészetét.

Szókratész kétségbeesve fordult barátaihoz: „Leteszem eszközeimet”, mondta csüggedten. „Hogyan is folytathatnám ezt a munkát?” Néhányan megdöbbenetek a döntése hallatán, és figyelmeztették, hogyha nem tér vissza, magára haragítja hírhedten szeszélyes apját. Khairephón és Kritón azonban megértették a döntését, ugyanis ők is pontosan ilyen dilemmákkal néztek szembe. Ami azt illeti, Khairephón eléggé aggódott a barátjáért. Mit szól vajon Szókratész családjára, ha hátat fordít apja mesterségének? Miből fogja ezután eltartani magát?

Ekkor történt valami, ami örökre megváltoztatta Szókratész életét. Kritón elmosolyodott, és a Három Grácia irányába mutatott.

– Szókratész, drága barátom, tegyük fel, hogy az istenek ajándékot adnak neked ezen a napon – mondta. – Vajon hálásan vagy hála nélkül fogadnád adományukat?

– Természetesen hálásan – felelte Szókratész. – Bárcsak tudnám, miről beszélsz, de a kutyára mondom, hogy megpróbálnék hálás lenni!

– Mint azt mindenki tudja – mondta Kritón –, szerencsés vagyok, mert sok mindent örököltem, amit mások jelentős vagyonnak mondanának, és kétségkívül sikerült is jövedelmezővé tennem az apámtól kapott földeket. Gondolom, ezzel magad is egyetértesz.

Szókratész szórakozottan bölintott.

– Kis baráti társaságunk nem is szeret mást jobban, mint a filozófia kérdéseiről társalogni – folytatta Kritón –, de igazság szerint, a te kérdéshez való tehetséged nélkül nem sok haszna volna ezeknek a beszélgetéseknek.

– Ezt meg hogy érted? – kérdezte Szókratész.

– Kivételes tehetség birtokában vagy, barátom, amiért fel tudod tenni a legfontosabb kérdéseket, amelyekről többnyire mindenki megfeledkezik. És habár gyakran távozom tőled összezavarodva, és láthatóan sosem jutunk el a válaszig, amelyeket keresünk, ezzel együtt szép lassan megértettem, hogy ez az utazás, amelyet tehát gondos és körültekintő kérdéseid köveznek ki, többet ér a számomra, mint bármilyen előadás, amelyet volt szerencsém meghallgatni, vagy bármilyen könyv, amit ezidáig olvastam.

– Ez igazán kedves tőled. – Szókratész elmosolyodott, és örült, amiért kérdezősködése ezek szerint mégsem irritált mindenkit.

– Valóban nincs szükséged többé az eszközeidre – mondta Kritón –, ugyanis nem kell többé visszatérned apád műhelyébe. – Szókratész meghökkent, és már éppen válaszolni készült, de Kritón egy legyintéssel elhallgattatta. – Szeretnék annyi földet a rendelkezésedre bocsátani, amely elegendő ahhoz, hogy felépíts rajta egy szerény otthont, és mellette egy részét bérbe tud adni, vagyis legyen annyi bevétel, amiből megélsz, miközben másoknak is segíthetsz azzal, hogy munkát adsz a számukra. – Szókratész tiltakozni próbált, de Kritón nem zavartatta magát. – Ha szeretnél példát szolgáltatni a háláról, mint mondtad, akkor fogadd ajándékomat hálával, és fizesd azt vissza a következőképpen.

– Visszafizetem bármivel, amivel csak tudom, drága barátom – mondta Szókratész. – De anélkül, hogy ismét a két kezemmel dolgoznék, hogyan is reménykedhetnék ebben?

– Úgy, hogy helyette az elméddel fogsz dolgozni – mondta Kritón nevetve –, és azt várom tőled, hogy használd ki azt a lehető leghasznosabban, többek közt azzal, hogy amikor csak lehetséges, bölcs emberek előadásait látogatod, a szabadidődben pedig velünk, a barátaiddal diskurálsz az ott elhangzottakról, ugyanis úgy vélem, hogy mindannyiunk számára ez volna a leghasznosabb.

Khairéphón ekkor nem tudta tovább türtőztetni magát, és nagy vidáman mindkettejüket hátba veregette.

Szókratész egyszer csak ráébredt, hogy a filozófia, amellyel felnőtt, korántsem azonos azzal a filozófiával, amelyre valóban szüksége van. Ismereteink szerint „Kritón kiemelte Szókratészt a műhelyből, és hozzájárult oktatásához, miután lenyűgözte barátja lelkének szépsége”. Szókratész ettől kezdve szabadon rendelkezhetett az idejével, és semmi sem gátolta abban, hogy az agora oszlopai között sétálva barátaival és idegenekkel egyaránt filozófiáról beszélgesse.

Anaxagoras és a többi természetfilozófus úgy vélte, hogy a filozófia, a bölcsesség szeretete a lehető legtöbb tudás felhalmozásában áll. Szókratész számára azonban bizonyos típusú tudás összehasonlíthatatlanul hasznosabb volt a többinél. A filozófia megkövetelte a bölcsesség, illetve az olyan eszmék természetének tüzetes vizsgálatát, mint amilyen a jóság, az erény vagy az igazságosság. Ahelyett, hogy kősziklákat faragott volna, és az isteneket igyekezett volna kivájni a roppant márványtömbökből, Szókratész saját jellemén kezdett dolgozni. Elhatározta, hogy önmagára is szoborként tekint, amelyről vésőjével le fogja fejteni a hamis hitek és meggyőződések feleslegét, remélve, hogy alóla előbukkanhat lelke igazi természete. Azon a napon tehát Szókratész elhagyta atyja műhelyét, hogy ettől kezdve egész életét egy új filozófia felfedezésének szentelje.